

1. Прийняття спадщини

1. Здійснення права на спадкування полягає передусім в тому що спадкоємець має право прийняти спадщину або не прийняти її. При цьому не допускається прийняття спадщини з умовою чи із застереженням. Тобто воля спадкоємця має бути виражена однозначно: або приймаю спадщину, або ні.

Однак слід розрізняти заповіт з умовою та прийняття спадщини з умовою. Так, заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (ст.1242 ЦК). Але спадкоємець, навіть якщо заповіт був з умовою, може прийняти спадщину лише у повному обсязі без будь-яких умов або застережень (котрі, власне, і немає кому адресувати, оскільки спадкодавець помер). Спадкоємець не може вибирати, яке майно він хоче прийняти, а яке — ні. Якщо він приймає спадщину, то мусить прийняти усе майно, яким би воно не було, з чого б воно не складалося, якими б боргами не було обтяжено.

Прийняття спадщини можливе у два способи:

- 1) шляхом мовчазного прийняття (пасивна поведінка спадкоємця);
- 2) шляхом подання заяви про прийняття спадщини (активна поведінка).

2. Можливість прийняття спадщини шляхом пасивної поведінки передбачена ст.1268 ЦК. Спадкоємець вважається таким, що прийняв спадщину, якщо він мешкав разом з померлим і протягом строку для прийняття спадщини (ст.1270 ЦК) не відмовився від неї. Якщо спадкодавець протягом вказаного строку подав заяву про відмову від спадщини, вважається, що він відмовився від спадщини.

Щодо осіб, які є частково дієздатними, неповністю дієздатними або недієздатними, а також щодо тих, котрі обмежені у дієздатності, то вони вважаються такими, що прийняли спадщину незалежно від сумісного проживання, крім випадків відмови від спадщини їх представників та згоди на відмову від спадщини органів опіки і піклування (чч.2—4 ст.1273 ЦК).

Спадкоємці, які фактично прийняли спадщину, також подають заяву про видачу їм документа, що підтверджує їх право на успадковане майно — свідоцтва про право на спадщину, але можуть це зробити незалежно від закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини.

Стаття 1271 ЦК передбачає, що заповідальний відказ приймається саме шляхом пасивної поведінки (мовчазної згоди), встановлюючи, що у разі, коли протягом 6 місяців з часу відкриття спадщини відказоодержувач не відмовився від заповідального відказу, вважається, що він його прийняв. Звісно, це не означає, що відказоодержувач, дізнавшись про відкриття спадщини, не може звернутися із заявою про прийняття заповідального відказу. Але переважним способом прийняття тут все ж таки визнається відсутність завлечення (відмови) проти заповідального відказу.

З Прийняття спадщини шляхом подання до нотаріальної контори заяви про її прийняття передбачене ст.1269 ЦК.

Цей порядок прийняття спадщини застосовується щодо спадкоємців, які бажають її прийняти, але не проживали постійно разом із спадкодавцем. Оскільки окреме проживання не створює презумпції прийняття спадщини, то такі особи зобов'язані подати нотаріусу за місцем відкриття спадщини заяву про її прийняття.

Спадкоємець зобов'язаний з'явитися до нотаріуса особисто. Він має подати документ, що підтверджує його особу, а також свідоцтво про смерть спадкодавця, щоб нотаріус зміг встановити час відкриття спадщини. Крім того, спадкоємець повинен повідомити нотаріуса про місце відкриття спадщини та про наявність інших спадкоємців (якщо йому про це відомо) незалежно від того, прийняли вони спадщину фактично або зобов'язані для її прийняття подати заяву про прийняття спадщини до нотаріуса.

Особа, що досягла 14 років, якщо вона бажає прийняти спадщину, може звернутися до нотаріуса із заявою про її прийняття самостійно. Для цього згоди її батьків або піклувальників не потребується. Це пов'язано з тим, що пасивна тестаментоздатність як елемент дієздатності фізичної особи настає з 14 років. Постає питання: чи можуть прийняти спадщину батьки, піклувальник неповнолітнього спадкоємця, якщо він сам проти цього заперечує? Така ситуація не передбачена ст.ст.1268—1269 ЦК. Однак оскільки ст.32 ЦК не встановлює можливості вчинення правочинів батьками, піклувальниками за неповнолітніх, можна зробити висновок, що прийняття ними спадщини проти волі особи, яка досягла 14 років, неможливе. Тим більше, що небажання прийняти спадщину в даному випадку має означати відмову від спадщини. Це право неповнолітня особа віком від 14 до 18 років може реалізувати за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органів опіки та піклування (ч.3 ст.1273 ЦК).

Заяву про прийняття спадщини від імені малолітньої особи, недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун. У випадку коли спадкоємцями є малолітні особи, батьки повинні разом із заявою подати документи, що підтверджують їх повноваження як представників малолітньої особи (свідоцтво про народження, паспорт тощо). Якщо спадкоємцем є недієздатна особа, її опікун повинен подати нотаріусу судове рішення про визнання такої особи недієздатною та розпорядження про призначення його опікуном.

Оскільки спадкоємці реалізують право на прийняття спадщини шляхом подачі відповідної заяви, то логічним є надання їм також права відкликати подану заяву про прийняття спадщини. Заява про прийняття спадщини може бути відкликана особою, яка її подала, батьками (усиновлювачами) малолітньої особи, опікуном недієздатної особи. При цьому причини відкликання заяви про прийняття спадщини значення не мають. Заява може бути відкликана протягом строку, встановленого для прийняття спадщини (ст. 1270 ЦК).

Виникає питання, чи має право на відкликання заяви про прийняття спадщини особа, яка досягла 14 років, котра згідно з ч.3 ст.1269 ЦК самостійно подала заяву про прийняття спадщини? Адже розмір спадщини може бути досить значним і, таким чином, відмова від прийняття спадщини ніби виходить за межі обсягу цивільної дієздатності неповнолітньої особи (ст.32 ЦК). Проте, оскільки у ч.5 ст.1269 ЦК йдеться про те, що право на відкликання заяви має особа, яка подала заяву про прийняття спадщини, можна зробити висновок, що така можливість надається особі котра досягла 14 років і самостійно подала заяву про прийняття спадщини.

2. Строки для прийняття спадщини

1. Для прийняття спадщини встановлюється строк у 6 місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Отже, якщо до нотаріуса звернулися спадкоємці із заявою про прийняття спадщини або якщо виникло питання про правомірність фактичного прийняття спадщини, то перше, що має зробити нотаріус — це встановити час відкриття спадщини. Часом відкриття спадщини є час смерті спадкодавця або дата, з якої він оголошений померлим. З цього часу починається перебіг 6-місячного строку для прийняття спадщини. При цьому час смерті може бути встановлений лише на підставі свідоцтва про смерть.

Якщо людина померла не на території України, а спадщина відкривається в Україні, то спадкоємці мають подати нотаріусу свідоцтво про смерть, легалізоване консульством України на території тієї країни, де воно видано. Свідоцтво про смерть не потребує легалізації, якщо країна, в якій воно видано, приєдналась до Конвенції про правову допомогу.

Якщо людина визнана померлою у судовому порядку, спадкоємцям слід звернутися до органів РАЦС для одержання свідоцтва про смерть. Датою смерті вважається та, яка вказана в ухвалі про визнання людини померлою. Ця ж дата вказується органами РАЦС у свідоцтві про смерть. Перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від останньої починається з дати, вказаної РАЦС. Якщо у свідоцтві про смерть названий лише місяць смерті, датою смерті вважається останній день місяця. Якщо у свідоцтві про смерть вказаний лише рік смерті, то датою смерті вважається 31 грудня зазначеного року. Перебіг строку для прийняття спадщини у цьому випадку починається з 31 грудня вказаного у свідоцтві року.

2. Якщо виникнення права на спадкування у певної особи залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у 3 місяці з дня неприйняття спадщини чи відмови від її прийняття. Але у цьому випадку відмова від спадщини інших спадкоємців має бути

безумовною та беззастережною. Якщо від спадщини відмовилися усі спадкоємці черги, що закликаються до спадкування, то спадкоємці наступної черги мають право подати заяву прийняття спадщини протягом 3 місяців.

Якщо спадкоємець протягом вказаних вище строків (6 чи 3 місяців) не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її.

Якщо він все ж таки бажає прийняти спадщину, то може звернутися до спадкоємців, які отримали спадщину, з проханням надати йому письмову згоду на включення його до кола спадкоємців. У разі коли спадкоємці, які прийняли спадщину, дають на це згоду (вона має бути оформлена у вигляді письмової заяви та подана нотаріусу за місцем відкриття спадщини), то спадкоємець, який не отримав спадщини, може звернутися до нотаріуса за місцем відкриття спадщини із заявою про прийняття спадщини. Згоду на включення до кола спадкоємців повинні дати усі спадкоємці, які прийняли спадщину. В цьому випадку у спадкоємця поновлюється право спадкування й право подання заяви про прийняття спадщини.

3. Якщо спадкоємець пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, він має право звернутися до суду з позовом про надання додаткового строку для прийняття спадщини. Якщо суд встановить, що причини пропущення строку для прийняття спадщини були поважними (тривале відрадження, хвороба тощо), то він визначає додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини. На думку деяких фахівців, строк, який визначає суд, не може бути більшим за 6 місяців. Проте такий висновок не ґрунтується на положеннях закону. Оскільки у ст.1272 ЦК йдеться про додатковий строк, достатній для подання заяви про прийняття спадщини без жодних обмежень його певним числом днів чи місяців, можна вважати, що лише суд може встановити, скільки часу може знадобитися спадкоємцю для подання заяви про прийняття спадщини. Очевидно, за наявності поважної причини він може бути і більшим, ніж 6 місяців (наприклад, спадкоємець довідався про відкриття спадщини після закінчення строку для її прийняття, але перед тим, як мав поїхати у тривале закордонне відрадження, строк якого перевищує 6 місяців, — антарктична експедиція тощо).

3. Право на відмову від прийняття спадщини

1. Спадкоємець може як прийняти спадщину, так і відмовитися від її прийняття (ст.1273 ЦК). Зробити це він може протягом строку, встановленого для прийняття спадщини (ст. 1270 ЦК).

Якщо спадкоємець виражає бажання відмовитися від спадщини, він зобов'язаний подати заяву про відмову від спадщини до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини, яким вважається місце останнього проживання спадкодавця або, якщо не можна встановити останнє місце проживання спадкодавця, — місце знаходження Успадкованого майна або більшої його частини (ст. 1221 ЦК).

Якщо цивільна дієздатність особи обмежена, то вона може подавати заяву про відмову від спадщини лише за згодою піклувальника, якого призначив їй суд, а також за згодою органу опіки.

Неповнолітня особа віком з 14 до 18 років може відмовитися від спадщини за згодою батьків і органу опіки та піклування.

Батьки (усиновлювачі), опікун, які вважають, що прийняття спадщини суперечить інтересам малолітньої, недієздатної особи, можуть відмовитися від спадщини лише з дозволу органу опіки та піклування. Орган опіки та піклування приймає рішення, розглянувши заяву про згоду на відмову від спадщини, враховуючи при цьому, чи не буде відмова від спадщини порушувати інтереси неповнолітньої або недієздатної особи.

Слід мати на увазі, що відмова від спадщини є безумовною і беззастережною. Не можна відмовитися від спадкування з тією, наприклад, умовою, що спадщина буде надалі прийнята, якщо будуть погашені чи прощені борги спадкодавця.

2. Якщо у спадкоємця (батьків, усиновлювачів, опікунів малолітньої особи, опікунів недієздатної особи) протягом 6 місяців з дня відкриття спадщини зміниться позиція щодо прийняття спадщини, то він (або його представники за законом) може відкликати заяву про відмову від спадщини та у встановленому порядку (ст. 1269 ЦК) подати заяву про прийняття спадщини. Згода органу опіки та піклування для відкликання такої заяви

батьками, усинов-лювачами, опікунами малолітньої особи, опікунами недієздатної особи не потрібна.

Відмова від прийняття спадщини може бути "безадресною", а може бути вчинена на користь іншого спадкоємця.

При цьому згідно з правилами ст. 1274 ЦК адресат визначається залежно від того, хто вчиняє відмову від спадщини. Спадкоємець за заповітом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця за заповітом. Спадкоємець за законом — на користь будь-кого із спадкоємців за законом незалежно від черги. При цьому, як випливає з тексту вказаної норми, спадкоємець за заповітом не може відмовитися на користь спадкоємця за законом. Його відмова від спадщини, якщо інших спадкоємців за заповітом немає, може бути, очевидно, лише "безадресною". Подальша доля спадщини вирішується відповідно до положень ЦК про спадкування за законом.

Варто також звернути увагу на те, що відмова від прийняття спадщини може бути лише на користь інших спадкоємців (чи то за заповітом, чи за законом). Це пояснюється тим, що спадкоємець, який відмовляється від прийняття спадщиною, розпоряджається лише своїм правом на спадкування, але не спадщиною, і тому не може передати спадкове майно будь-якій іншій особі на свій розсуд. Основною підставою для одержання спадщини при спадкуванні за заповітом спадкоємцями є і залишається воля спадкодавця, ш^о склав заповіт. Це визначається і в обмеженні права спадкоємця обирати адресата для відмови на його користь від спадщини.

3. Визначальною є воля заповідача й у тих випадках, коли він підпризначив спадкоємця. Оскільки він бажав бачити спадкоємцем як не одну, то іншу особу, то й спадкоємець за заповітом, що бажає відмовитися від спадщини, може відмовитися лише на користь підпризначеного спадкоємця. Таке рішення зайвий раз підкреслює значення заповіту, що є вираженням волі спадкодавця. 854

Слід враховувати також обмеження щодо відмови від спадщини неповнолітніми, обмежено дієздатними або недієздатними особами. Вони полягають у тому, що відмова від спадщини може бути проведена з врахуванням правил чч.2—4 ст. 1273 ЦК щодо отримання згоди на відмову відповідних осіб та органів.

Прийняття "адресатом" спадщини, від якої спадкоємець відмовився на його користь, є його правом, а не обов'язком. Тому спадкоємець, на користь якого відбулася відмова від спадщини, має право відмовитися від частки у спадщині спадкоємця, який відмовився від спадщини на його користь.

Оскільки відмова від спадщини на користь іншого спадкоємця є одностороннім правочином, вона має відповідати усім вимогам, що висуваються до правочинів. Тобто заява повинна бути зроблена особою, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними, в момент здійснення відмови. Відмова не може бути визнана дійсною, якщо вчинена під впливом помилки, обману, насильства, тяжкої обставини (ст.ст.225, 229—231, 233 ЦК). Якщо вказані вимоги порушені, то відмова від прийняття спадщини судом визнається недійсною. Після цього спадкоємець має вирішити: буде він приймати спадщину чи відмовиться від неї без вказівки "адресата" або на користь іншої особи.

4. Правові наслідки "безадресної" відмови від спадщини встановлені ст. 1275 ЦК, котра передбачає низку ситуацій: відмову від спадщини спадкоємця за заповітом, відмову від спадщини спадкоємця за законом тощо.

Загальним правилом є положення, згідно з яким частка успадкованого майна, що належить спадкоємцям, може бути збільшена за рахунок частки спадкоємця, котрий відмовився від прийняття спадщини.

Водночас це загальне правило, будучи конкретизованим стосовно випадків відмови від прийняття спадщини спадкоємця за заповітом або спадкоємця за законом, відображає тенденцію, властиву для регулювання відносин "адресної" відмови від спадщини: відмова від спадщини спадкоємця за заповітом відбувається на користь інших спадкоємців за заповітом, спадкоємця за законом — на користь інших спадкоємців за законом.

Отже, згідно з цією тенденцією у випадку відмови від прийняття спадщини одного із спадкоємців за заповітом частка у спадщині, яку він мав право прийняти, переходить до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними порівну. Втім відмова від спадщини одного із спадкоємців за заповітом може приносити для інших спадкоємців за заповітом не лише прибутки, а й обтяження. Зокрема, якщо на спадкоємця за заповітом, який відмовився від прийняття спадщини, було покладено заповідальний відказ (ст.ст. 1237—1239 ЦК), обов'язок за заповідальним відказом переходить до інших спадкоємців за заповітом, які прийняли спадщину, і розподіляється між ними порівну.

Якщо від прийняття спадщини відмовився один із спадкоємців за законом з тієї черги, що має право на спадкування, частка у спадщині, яку він мав право прийняти, переходить до інших спадкоємців за законом тієї ж черги і розподіляється між ними порівну.

відшкодування майнової шкоди (збитків) та моральної шкоди, якщо вони є непомірно великими порівняно з вартістю рухомого чи нерухомого майна, одержаного ним у спадщину (ст. 1231 ЦК).

Спадщина, не прийнята спадкоємцями, охороняється до визнання її відумерлою нотаріусом за місцем відкриття спадщини, а в населених пунктах, де немає нотаріуса, — відповідними органами місцевого самоврядування. Охорона спадкового майна триває від моменту, коли стало відомо про відсутність спадкоємців, неприйняття ними спадщини або усунення від спадщини, і до визнання спадщини відумерлою та переходу її у власність органів місцевого самоврядування (ст.1283 ЦК).

---

6. Поділ спадщини між спадкоємцями

1. Якщо спадкоємців кілька, постає питання про частку кожного у спадщині, а у перспективі — і про поділ спадкового майна. Вирішення цього питання залежить від наявності та змісту заповіту. Якщо заповіту немає, то частки кожного спадкоємця у спадщині припускаються рівними. Відступ від цього принципу можливий за домовленістю спадкоємців між собою: вони можуть домовитися, що хтось отримає більшу, а хтось меншу частку спадщини. Але такий договір між спадкоємцями можливий лише після прийняття ними спадщини і виникнення права спільної власності на спадкове майно. Проте якщо спадкодавець у заповіті розподілив спадщину між спадкоємцями у нерівних

частках, то кожен має право саме на ту, яку вказав спадкодавець.

Спадкоємці, які прийняли спадщину і одержали свідоцтва про право на спадкування, можуть провести поділ спадкового майна у натурі, тобто визначити реальні частки у праві спільної власності, яке виникло у них.

При досягненні домовленості щодо поділу майна він провадиться у спрощеному порядку: кожен зі спадкоємців одержує у натурі майно відповідно до договору між ними. Якщо у складі спадщини є майно, одержати яке чи розпорядитися котрим спадкоємці можуть лише за наявності свідоцтва про право на спадщину (жилий будинок, грошовий внесок тощо), то поділ провадиться шляхом звернення до нотаріуса із заявою про досягнення угоди між спадкоємцями стосовно поділу спадщини і з проханням вчинення відповідних нотаріальних дій.

Якщо згоди про поділ спадщини досягти не вдалося, він провадиться у судовому порядку відповідно до часток, які належать кожному зі спадкоємців за законом або за заповітом.

Оскільки спадщина належить спадкоємцям, які прийняли її, на праві спільної власності, то при її поділі застосовуються правила гл.26 ЦК, що регулюють відносини спільної часткової власності.

2. За наявності зачатої, але ще не народженої дитини (посту-ма) спадкоємці мають право провести поділ спадщини з обов'язковим виділом спадкової частки, що припадає посту-му. Інтереси останнього у цьому випадку захищає представник органу опіки та піклування, який має бути запрошений до участі у поділі (ст.1261 ЦК).

Спеціально захищаються при поділі спадкового майна права окремих категорій спадкоємців, котрі або перебували у близьких відносинах із спадкодавцем, або були пов'язані зі спадкодавцем відносинами власності.

Зокрема ч.і ст.1279 ЦК встановлює переваги у виділі спадкового майна в натурі для осіб, які проживали із спадкодавцем однією сім'єю.

Проте самого факту такого проживання для отримання переваг при виділі частки зі спадкового майна недостатньо. Необхідно, щоб вказані особи проживали саме як одна сім'я (вели спільне господарство, мали спільні витрати тощо). Таке проживання спадкоємців зі спадкодавцем однією сім'єю має тривати не менше 1 року до часу відкриття спадщини. Якщо вказані умови наявні, то зазначені спадкоємці мають переважне право перед іншими спадкоємцями на виділ їм у натурі предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку. Проте переваги стосуються не усього спадкового майна, а обмежені розміром частки у спадщині, яка належить цьому спадкоємцю.

3. Частина 2 ст.1279 ЦК призначена захистити права спадкоємців, які разом із спадкодавцем були співвласниками майна. Такі спадкоємці мають переважне право перед іншими спадкоємцями на виділ їм у натурі даного майна у межах їхньої частки у спадщині, якщо це не порушує інтересів інших спадкоємців, що мають істотне значення.

Проте реалізація переважного права на виділ частки у спадковому майні (наприклад квартири) неможлива, якщо це порушує інтереси інших спадкоємців, що мають істотне значення. Наприклад, у виділі частки у праві власності на квартиру в натурі може бути відмовлено, якщо внаслідок такого поділу інший спадкоємець фактично втрачає можливість користування своєю частиною квартири (утворюється прохідна кімната тощо).

Слід звернути увагу на те, що не виключена колізія застосування ч.1 та ч.2 ст.1279 ЦК наприклад у випадку, коли один спадкоємець проживає зі спадкодавцем однією сім'єю не менше року до часу відкриття спадщини, а інший спадкоємець був співвласником разом із спадкодавцем. У цьому разі слід виходити з того, що ч.1 ст.1279 ЦК стосується виділу в натурі предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку, а ч.2 цієї ж статті — виділу в натурі майна, яке було спільною власністю спадкоємця і спадкодавця. Якщо ж котрийсь із спадкоємців є одночасно і членом сім'ї, і співвласником спадкодавця, то він має переваги перед іншими спадкоємцями і при виділі у натурі предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку, і при виділі частки майна, яке було у спільній власності цього спадкоємця та спадкодавця.

Виділ спадкового майна в натурі можливий за згодою сторін. Якщо такої домовленості не досягнуто, спір вирішується судом.

7. Перерозподіл спадщини

1. Коли вже було визначене коло спадкоємців після закінчення строку для прийняття спадщини або було видане свідоцтво про право на спадщину, в якому майно поділено між спадкоємцями, і з'являються інші спадкоємці, спадщина перерозподіляється між ними. Якщо ж спадкове майно у натурі не збереглося (наприклад майно вже реалізоване), то нові спадкоємці можуть вимагати сплати відповідної грошової компенсації.

Якщо майно, на яке претендує спадкоємець, що пропустив строк для прийняття спадщини, було визнане відумерлим і перейшло у власність територіальної громади, спадкоємець має право витребувати його у натурі. Якщо ж це майно вже продане, спадкоємець може вимагати грошову компенсацію. При цьому виникає питання: який розмір суми, що підлягає компенсації? На перший погляд, має бути повернена сума, виручена від продажу. Однак у ч.2 ст.1280 ЦК йдеться не про суму, отриману від продажу, а про грошову компенсацію. Отже, виходити треба не з того, яку суму орган місцевого самоврядування отримав від реалізації майна, а з реальної оцінки проданого майна, котра може бути встановлена за допомогою спеціальної (товарознавчої або іншої) експертизи.

8. Пред'явлення кредиторами спадкодавця вимог до спадкоємців

1. При відкритті спадщини спадкоємці, якщо їм було відомо про борги спадкодавця, зобов'язані повідомити кредитора про смерть боржника. Кредитор спадкодавця має право звернутися до нотаріуса за місцем відкриття спадщини в 6-місячний строк від дня, коли йому стало відомо або могло стати відомо про відкриття спадщини, з вимогами до спадкоємців, що прийняли спадщину, повернути йому борг, який був за спадкодавцем.

Борги спадкодавця — це майнові зобов'язання, які взяв на себе спадкодавець перед

фізичними або юридичними особами-кредиторами, але не виконав тому, що смерть позбавила його можливості це зробити. Обов'язок доводити борги померлого покладається на кредитора, що звернувся до спадкоємців з відповідними претензіями. Він зобов'язаний представити документи, що підтверджують його вимоги.

Кредитор вправі протягом 6 місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, звернутися зі своїми вимогами за боргами спадкодавця до його спадкоємців незалежно від настання строків вимоги. Якщо строк виконання зобов'язань ще не настав, це не впливає на можливість подання вимог про повернення боргу, оскільки кредитор ризикує тим, що його право на повернення боргу може бути не задоволено після прийняття спадщини (наприклад, через розподіл спадщини між багатьма спадкоємцями, внаслідок чого кожен із них виявиться неспроможним повернути борг).

2. Якщо кредитор не був сповіщений спадкоємцями про смерть боржника і не мав можливості дізнатися про це з інших джерел, він може звернутися з вимогами до спадкоємців протягом року від настання строку права вимоги.

Якщо ж кредитору було відомо про смерть спадкодавця-боржника, але він не звернувся до спадкоємців і не пред'явив вимоги про повернення боргу в 6-місячний строк або якщо не міг знати про відкриття спадщини та не пред'явив своїх вимог протягом року, він позбавляється права вимоги (ст. 1281 ЦК).

Якщо у ст.1281 йдеться про право кредитора спадкодавця на задоволення вимог про повернення боргу спадкоємцями останнього та про порядок подання відповідних вимог, то ст.1282 ЦК встановлює обов'язок спадкоємців виконати ці вимоги кредитора спадкодавця. Таким чином, вказані норми ніби доповнюють одна одну, максимально забезпечуючи інтереси кредитора спадкодавця.

При цьому ЦК (ст. 1218) виходить з того, що коли вже спадкоємці прийняли спадщину, то вони набувають не тільки права з управління, користування та розпорядження спадковим майном спадкодавця, а і зобов'язання щодо цього майна.

3. Спадкоємці, що прийняли спадщину (незалежно, за законом чи за заповітом), при

зверненні до них кредитора спадкодавця зобов'язані задовольнити його вимоги, якщо вони обгрунтовані та доведені. Доказом правдивості вимог кредитора можуть бути розписка спадкодавця, договір позики, кредитний договір тощо. Вказані вимоги задовольняються спадкоємцями повністю, але лише в розмірі вартості майна, одержаного у спадщину.

Вимоги кредитора мають перевагу перед іншими вимогами (наприклад, перед заповідальним відказом, який надається відказо-одержувачу лише після сплати спадкоємцями боргів спадкодавця).

Вимоги кредитора спадкоємці мають задовольнити шляхом одноразового платежу. Проте за домовленістю між кредитором та спадкоємцями боржника може бути встановлений інший порядок виплати боргу. Якщо такої домовленості між кредитором та спадкоємцями боржника не досягнуто, кредитор вправі звернутися до суду з позовом про виплату боргу. Суд за позовом кредитора накладає стягнення боргу з майна, яке спадкоємці боржника отримали в натурі.

У разі якщо майно боржника було визнано відумерлим та перейшло у власність територіальної громади, кредитор звертається до органів місцевого самоврядування з вимогою виплати боргу спадкодавця. У даному випадку боржнику виплачується сума боргу, але лише у розмірі успадкованого майна.

9. Охорона спадкового майна

1. Охорона спадкового майна здійснюється нотаріусом за місцем відкриття спадщини в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця, які заявляють свої права на майно. Охорона майна здійснюється на підставі заяви спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів. У випадках, коли до кола спадкоємців входять малолітні, неповнолітні або недієздатні особи, охорона спадкового майна здійснюється на підставі письмового звернення органів опіки та піклування.

Нотаріус вимагає від особи, що звернулась до нього з такою заявою, свідоцтво про смерть спадкодавця та довідку про місце, де мешкав останній, що має значення для встановлення місця відкриття спадщини. Після цього нотаріус, а у тих населених пунктах, де його немає, — відповідні службові, посадові особи органів місцевого самоврядування виїжджають на місце знаходження майна і проводять опис останнього у присутності заінтересованих осіб та двох свідків. Опис може провадитися також за місцем знаходження майна, яке може не збігатися з місцем відкриття спадщини. У такому разі нотаріус направляє лист нотаріусу за місцем знаходження майна з проханням провести опис майна. В описі спадкового майна нотаріус вказує усе майно, яке знаходиться за місцем відкриття спадщини, дає докладну характеристику предметів та зазначає ступінь їхньої зношеності, а також вказує його вартість. Якщо спадкоємці не згодні з оцінкою нотаріуса, вони мають право (за власний рахунок) запросити експерта для оцінки майна.

2. Опис майна має проводитися у максимально стислі строки. Охорона майна триває протягом 6 місяців до закінчення строку для прийняття спадщини.

Охорона спадкового майна, що визнається відумерлим, триває протягом року до того моменту, як суд визнає таке майно відумерлим.

Спадкове майно протягом вказаних строків не можна переміщати, продавати або відчужувати іншим способом. Забороняються також будь-які дії, що можуть значно погіршити стан та зменшити ціну спадкового майна.

Видатки, пов'язані з описом та охороною спадкового майна, покладаються на спадкоємців, що закликаються до спадщини відповідно до їхньої частки в останній. Незалежно від перебування під охороною описане майно належить спадкоємцям з моменту відкриття спадщини (ч.5 ст.1268 ЦК).

3. Якщо спадкодавець призначив виконавця заповіту, останній може звернутися до нотаріуса або до відповідних органів місцевого самоврядування із заявою щодо вжиття заходів з охорони спадкового майна. При проведенні опису такого майна нотаріус має право призначити виконавця заповіту, за його згодою, охоронцем спадкового майна або призначити іншу особу (за згодою виконавця заповіту та спадкоємця).

Якщо відкривається спадщина за заповітом та за законом і спадкоємці за законом не бажають, щоб виконавець заповіту був призначений охоронцем тієї частини майна, яка буде успадкована ними, то мають право вимагати у нотаріуса призначення охоронцем частини майна, що успадковується за законом, іншої особи (ст. 1284 ЦК). У цьому випадку нотаріус, який проводить опис спадкового майна, вказує в опису, що спадкове майно буде охоронятися двома охоронцями, та визначає, яке майно кожен із них буде охороняти.

10. Управління спадщиною

1. Якщо у складі спадщини є майно, яке потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус, а у населених пунктах, де немає останнього, — відповідний орган місцевого самоврядування у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту, укладають договір на управління спадщиною з іншою особою. Це може бути ось із родичів спадкодавця, працівник підприємства, що належало спадкодавцю, працівник органів місцевого самоврядування тощо.

Особа, яка управляє спадщиною, має право на вчинення будь-яких необхідних дій, спрямованих на її збереження, до появи спадкоємців або до прийняття спадщини (ст. 1285 ЦК). Тому в договорі який укладають нотаріус та особа, котра повинна управляти спадщиною, ¹ мають бути вказані умови щодо охорони майна, дата договору, місце укладання договору, місце знаходження спадкового майна, що охороняється, розмір винагороди, яку отримує особа, що управляє спадщиною, а також дії, які управляючий зобов'язаний виконувати для збереження спадщини. Крім того, нотаріус направляє листи органам та підприємствам, яких це стосується, про те, що певна особа має право управляти спадщиною і до її прийняття буде вчиняти усі дії, необхідні для збереження спадщини.

2. Особа, яка управляє спадщиною, не може використовувати спадкове майно для отримання прибутку на свою користь. По закінченні строку управління спадщиною особа, котра управляє спадковим майном, має подати спадкоємцям звіт про результати управління майном.

Особа, що управляє спадщиною, має право на плату за виконання своїх обов'язків. Ця сума обумовлюється у договорі між нотаріусом та особою, яка управляє спадщиною. Вона виплачується спадкоємцями пропорційно до частки успадкованого кожним із них майна. Якщо спадкоємці відмовляються сплатити гроші за управління спадщиною, то управляючий може звернутися до суду. Якщо особа, яка управляла спадщиною, заподіяла шкоду або використовувала спадщину у своїх цілях, спадкоємці можуть звернутися до суду з позовом про відшкодування понесених збитків та моральної шкоди (ст.ст.22, 23 ЦК).